

СОЦІАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ДЕСТРУКТИВНИМ ІНФОРМАЦІЙНИМ ВПЛИВАМ: ПРАВОВИЙ ПІДХІД

THE SOCIAL PURPOSE OF COUNTERING DESTRUCTIVE INFORMATION INFLUENCES: A LEGAL APPROACH

Лисеюк А.М., к.ю.н., доцент,
професор кафедри фінансово-економічної безпеки

Навчально-науковий гуманітарний інститут Національної академії Служби безпеки України

На підставі аналізу сучасного стану системи протидії деструктивним інформаційним впливам визначено наявність трьох складових: правової, інституційної та змістової. Правова складова включає правові акти, якими визначаються питання інформаційної безпеки та протидії посяганням на інформаційні права і свободи громадян України, інформаційні інтереси юридичних осіб. Інституційна складова охоплює коло суб'єктів, які безпосередньо здійснюють протидію деструктивним інформаційним впливам. Змістова складова включає форми та методи протидії, які використовують у своїй діяльності вказані суб'єкти.

Акцентовано увагу на тому, що складність дослідження особливостей інформаційної протидії пов'язана з відсутністю єдиного органу управління. Учасники процесів протидії деструктивним інформаційним впливам мають відмінні цілі, завдання та способи своєї основної діяльності, що закономірно породжує відмінності у розумінні функцій інформаційної протидії.

З'ясовано, що соціальне призначення системи протидії деструктивним інформаційним впливом слід розглядати за трьома основними напрямками. По-перше, це забезпечення відсічі інформаційній агресії противника, спрямованій на дестабілізацію діяльності органів публічної влади, правоохоронних органів, військових формувань, громадянського суспільства, підприємств, установ та організацій всіх видів власності. По-друге, це забезпечення ефективного функціонування державних та муніципальних інституцій, а також неурядового сектору в умовах повномасштабної російської збройної агресії, що потребує убезпечення інформаційної діяльності означених суб'єктів від інформаційних загроз різної етіології (технологічних, психологічних, економічних тощо). По-третє, це збереження та посилення консолідації українського суспільства і держави у спільному вирішенні проблем, які виникають під час правового режиму воєнного стану в інформаційній сфері, забезпечення взаєморозуміння довіри та поваги до суб'єктів інформаційної взаємодії, сумісне розв'язання ними проблем, обумовлених викликами сучасності.

Ключові слова: інформаційні впливи, інформаційно-психологічні впливи, інформаційна безпека, правовий режим воєнного стану, інформаційний суверенітет, правові засади.

Based on the analysis of the current state of the system for countering destructive informational influences, the presence of three components was determined: legal, institutional and substantive. The legal component includes legal acts that determine the issues of information security and countermeasures against encroachment on informational rights and freedoms of citizens of Ukraine, informational interests of legal entities. The institutional component covers the range of subjects that directly counteract destructive informational influences. The substantive component includes the forms and methods of countermeasures used by the specified subjects in their activities.

Attention is focused on the fact that the complexity of researching the features of information countermeasures is associated with the absence of a single management body. Participants in the processes of counteracting destructive informational influences have different goals, tasks and methods of their main activity, which naturally creates differences in the understanding of the functions of informational countermeasures.

The article found out that the social purpose of the system of counteracting destructive informational influence should be considered in three main directions. First, it is the provision of repelling the enemy's informational aggression aimed at destabilizing the activities of public authorities, law enforcement agencies, military formations, civil society, enterprises, institutions and organizations of all types of property. Secondly, it is ensuring the effective functioning of state and municipal institutions, as well as the non-governmental sector in the conditions of full-scale Russian armed aggression, which requires ensuring the information activity of the specified subjects from information threats of various etiologies (technological, psychological, economic, etc.). Thirdly, this is the preservation and strengthening of the consolidation of Ukrainian society and the state in the joint solution of problems that arise during the legal regime of martial law in the information sphere, ensuring mutual understanding of trust and respect for the subjects of information interaction, joint resolution of problems caused by them challenges of modernity.

Key words: informational influences, informational and psychological influences, informational security, legal regime of martial law, informational sovereignty, legal principles.

Постановка проблеми. Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України обумовлює необхідність консолідації зусиль органів публічної влади, правоохоронних органів, військових формувань, громадськості, у тому числі й в інформаційній сфері. Нагальною проблемою, вирішення якої потребує активізації зусиль держави і громадянського суспільства, є створення надійної системи захисту від деструктивних інформаційних впливів.

Інформаційна агресія противника проти України розпочалася достатньо давно. Спроби знищення української культури, науки, державної та правової думки спостерігалися протягом століть. Однак нині російська федерація здійснює заходи інформаційної боротьби на високому технологічному рівні, з урахуванням надбань кібернетики, соціальної інженерії, психології впливу та соціологічних засад формування суспільної думки. Питанням підготовка фахівців для інформаційних воєн та напрацюванню методологічного підґрунтя їх роботи приділяється у російській федерації надзвичайно багато уваги. Разом з тим, на жаль, в українській правовій науці ще бракує якісних та ґрунтовних досліджень, спрямо-

ваних на посилення захисту людини, суспільства та держави від деструктивних інформаційних впливів.

Недостатність теоретичних напрацювань відображується і на рівні правового забезпечення. На жаль, акти інформаційного законодавства, які регулюють питання інформаційної безпеки, приймалися у різний час, з різною метою, їх термінологія почасти є застарілою, а зміст наповнений численними суперечностями та прогалинами. У сукупності ці фактори визначають актуальність цієї статті, присвяченої з'ясуванню соціального призначення протидії деструктивним інформаційним впливам у правовому аспекті.

Мета статті – визначити соціальне призначення протидії деструктивним інформаційним впливам.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Сутність та особливості інформаційних впливів останнім часом починають привертати увагу дослідників.

М. Слюсаревський виокремлює такі домінантні особливості сучасного інформаційного середовища, як глобалізованість, перенасиченість, агресивність, надмірна ідеологічна та політична заангажованість, і вказує, що, як наслідок, воно

повсякчас не лише транслює, а й генерує негативні інформаційні впливи на людину. З огляду на це дослідник виділяє два основні типи негативних інформаційних впливів: експліцитно шкідливі та імпліцитно шкідливі. До першої категорії належить інформаційна продукція, що створюється для досягнення цілей гібридної війни, політичного протистояння чи недобросовісної економічної конкуренції. Друга категорія обумовлена такими факторами, як перенасиченість інформаційного середовища, його глобалізованість, вона виникає стихійно внаслідок жорсткої конкурентної боротьби виробників медійного продукту за увагу потенційного споживача [1].

І. Шопіна формулює поняття інформаційно-психологічного впливу як цілеспрямованого поширення інформаційних повідомлень або їх сукупності з метою досягнення бажаного стану поведінки суб'єктів суспільних відносин. При цьому, на її думку, існують правомірні інформаційно-психологічні впливи (батьків на формування особистості дітей, кандидатів у депутати – на електорат, виробників товарів та послуг – на споживачів, якщо вони не переслідують протиправної мети) та неправомірні (якщо суб'єкт впливу порушує правові приписи під час поширення певних повідомлень (наративів) та/або якщо метою впливу є неправомірна поведінка об'єкта впливу) [2, с. 139].

А. Марущак і Р. Хаба, аналізуючи проблеми протидії інформаційній експансії російської федерації, з'ясували, що на фоні триваючої з боку держави-агресора інформаційної війни, вітчизняний інформаційний потік залишався переважаним внутрішніми інформаційними кампаніями, інспірованими ззовні. Автори вказують на важливість протидії інформаційним впливам противника і наголошують на необхідності діяти у рамках комунікаційної стратегії країн-учасників та партнерів Північноатлантичного альянсу, у межах якої здійснюються комплексні заходи, спрямовані на забезпечення інформаційної безпеки [3].

У згаданих вище роботах закладено теоретико-правові засади категорії інформаційних впливів, напрацьовано термінологічний апарат, визначено роль права у протидії інформаційним експансіям, разом з тим проблеми соціального призначення протидії деструктивним інформаційним впливам не були предметом окремих наукових розвідок, що обумовлює доцільність більш детального їх дослідження.

Виклад основного матеріалу. Сталий розвиток держави і суспільства значним чином залежить від наявності у громадян довіри до своїх органів влади, правоохоронних органів та військових формувань, а також від позитивної оцінки суспільством своїх перспектив та можливостей. Збільшення довіри населення є важливим завданням всіх органів публічної влади та інших державних інституцій. У моменти, коли в силу тих чи інших, об'єктивних чи суб'єктивних причин авторитет влади падає, у суспільстві зменшується рівень консолідації та конструктивного вирішення існуючих соціальних, політичних, економічних та інших проблем [4]. Саме тому противник ставить метою своєї інформаційної політики по відношенню до нашої держави зменшення авторитету державних інститутів в Україні та формування у населення стійких деструктивних настроїв: панічних, депресивних або неობігрунтовано радикальних.

Конституція України у статті 2 визначила, що суверенітет України поширюється на всю її територію. Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою [5]. Дослідники виокремлюють декілька видів суверенітету, одним із яких є інформаційний. Як справедливо стверджує О. Довгань, сучасні проблеми забезпечення інформаційного суверенітету виникли як проблеми інформаційного суспільства, що проходить процес свого становлення в наш час. Вони набувають все більшої актуальності, стають все більш насущними із вдосконаленням, урізноманітненням нових інформаційних технологій і на їх основі розвитку загально-суспільної інформатизації, долучення до актуальної суспільної інформації широких мас населення. Якісні зміни в сфері розвитку інформаційних процесів на основі електронних

інформаційних технологій загострюють питання, пов'язані з необхідністю конкретизації загальних уявлень про цей вид суверенітету в умовах сьогодення, в умовах активізації глобальних процесів у світі і створення реальних загроз всебічної уніфікації для розвитку більшості націй і держав [6]. Додамо, що за умов правового режиму воєнного стану інформаційний суверенітет виступає одним із об'єктів агресії противника, що постійно підтверджується розгалуженими інформаційно-психологічними операціями та кібератаками проти центрів управління та об'єктів інфраструктури. Так, серед типів інформаційного впливу дослідники виділяють інформаційні атаки на мобільний тип зв'язку, інформаційну агресію в мережі Інтернет з метою підміни або розповсюдження необхідних повідомлень; блокування, глушіння сигналу з метою заміни контенту; усну комунікацію в натовпі з метою створення або зміни поглядів, дій, поведінки цільової аудиторії. Трансформація засобів інформаційного впливу залежить від умов розповсюдження інформації в інформаційному, віртуальному та фізичному просторах. Тобто наявна швидка зміна або «переключення» з одного на інший канал комунікації. Серед тенденцій можна виділити агресивність меседжів, багатоканальність, використання дезінформації та деструктивних наративів [7].

Хотілося б сказати, що у Законі України «Про Національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 року містилося поняття інформаційного суверенітету держави як здатності держави контролювати і регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави [8]. Категорія інформаційного суверенітету уявляється нам надзвичайно важливою для розуміння соціального призначення протидії деструктивним інформаційним впливам, оскільки та небезпека, яка може спричинитися суверенітету України, може стосуватися не лише її території, а і суспільних відносин, зокрема, інформаційних.

Слід погодитися з думкою Д. Олейнікова, що інформаційний суверенітет характеризує верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади України в межах її інформаційного простору, та незалежність та рівноправність у зовнішніх відносинах, пов'язаних із реалізацією інтересів в інформаційній сфері [9, с. 285]. Проте, на жаль, Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 року, в якому поняття інформаційного суверенітету набуло свого легального визначення, втратив чинність у зв'язку з прийняттям нового Закону України «Про Національну програму інформатизації» від 1 грудня 2022 року, в якому термін «суверенітет» взагалі не згадується. Втім, це лише один із багатьох прикладів суперечностей та прогалин у сфері захисту держави і суспільства України від деструктивних інформаційних впливів.

Аналіз сучасного стану системи протидії деструктивним інформаційним впливам свідчить, що вона має три складові: правову, інституційну та змістовну. Правова складова включає Конституцію України, закони України та підзаконні правові акти, якими визначаються питання інформаційної безпеки та протидії посяганням на інформаційні права і свободи громадян України, інформаційні інтереси юридичних осіб. Інституційна складова охоплює коло суб'єктів, які безпосередньо здійснюють протидію деструктивним інформаційним впливам. Такі суб'єкти належать до різних гілок влади, і виконують різні функції в контексті свого цільового призначення: законодавчу, виконавчу, судову, правоохоронну, просвітницьку тощо. Змістова складова включає форми та методи протидії, які використовують у своїй діяльності вказані суб'єкти. Вони можуть носити як правовий, так й інший характер (економічний, технологічний тощо).

Складність дослідження особливостей інформаційної протидії пов'язана з тим, що єдиний орган управління її суб'єктами відсутній. Учасники процесів протидії деструктивним інформаційним впливам мають відмінні цілі, завдання та способи своєї основної діяльності, що закономірно поро-

джує відмінності у розумінні функцій інформаційної протидії. Для запобігання розпорощенню зусиль держави її інституцій, а також громадянського суспільства у досліджуваній сфері, затверджуються та реалізуються загальнодержавні документи програмного характеру, в яких, власне, й має бути знайдено своє відображення спільна для всіх означених суб'єктів ціль, критерії її досягнення тощо. Однак серед існуючих програм в інформаційній сфері проблеми захисту від деструктивних інформаційних впливів представлені достатньо фрагментарно, що не дає змоги виробити цілісну інформаційну політику.

Висновки та пропозиції. Соціальне призначення системи протидії деструктивним інформаційним впливам слід розглядати за трьома основними напрямками. По-перше, це забезпечення відсічі інформаційній агресії противника, спрямованій на дестабілізацію діяльності органів публічної влади, правоохоронних органів, військових формувань, громадянського суспільства, підприємств, установ та організацій всіх видів власності. По-друге, це забезпечення ефективного

функціонування державних та муніципальних інституцій, а також неурядового сектору в умовах повномасштабної російської збройної агресії, що потребує забезпечення інформаційної діяльності означених суб'єктів від інформаційних загроз різної етіології (технологічних, психологічних, економічних тощо). По-третє, це збереження та посилення консолідації українського суспільства і держави у спільному вирішенні проблем, які виникають під час правового режиму воєнного стану в інформаційній сфері, забезпечення взаєморозуміння довіри та поваги до суб'єктів інформаційної взаємодії, сумісне розв'язання ними проблем, обумовлених викликами сучасності.

Напрями подальших наукових досліджень мають включати визначення структури правового забезпечення протидії деструктивним інформаційним впливам, повноважень та функцій суб'єктів такої протидії, до яких належать органи публічної влади, правоохоронні органи та інститути громадянського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Слюсаревський М. М. Негативні інформаційні впливи на людину в сучасному світі: концептуальна модель. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2021. № 3 (1). С. 1-5.
2. Шопіна І.М. Інформаційно-психологічні впливи як категорія інформаційного права: поняття, ознаки, особливості дослідження. *Наука і правоохорона*. 2017. № 4. С. 134-140.
3. Марущак А. І., Хаба Р. С. Інформаційні впливи Російської Федерації (на прикладі Чеської Республіки). *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2019. № 2. С. 6-14.
4. Онопрієнко С. Функції забезпечення інформаційної безпеки публічного адміністрування в Україні за умов повномасштабної збройної агресії Російської Федерації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2022. № 2. С. 95-98. <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2022.50.95-98>
5. Конституція України: офіц. текст. ІПС ЛІГА Закон Прайм. URL: <https://ips.ligazakon.net/>
6. Довгань О. Д. Національний інформаційний суверенітет – об'єкт інформаційної безпеки. *Інформація і право*. 2014. № 3(12). С. 102-112.
7. Мельникова-Курганова О.С. Засоби інформаційного впливу під час війни: типи, трансформація, тенденції. *Безпека в авіації та космічні технології*: матеріали X конгресу. (м. Київ, 2022). Київ, 2022. С. 154-157.
8. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Олейніков Д.О. Складові інформаційного суверенітету як об'єкта кримінально-правової охорони. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. № 1 (26). С. 281-286.